

Зоран КИТКАЊ

УДК: 340.915(100+497.7)

МАЛОЛЕТНИЦИТЕ КАКО СУБЈЕКТИ НА ПРЕСТАПНИЧКОТО ОДНЕСУВАЊЕ И НИВНА КРИВИЧНО ПРАВНА ОДГОВОРНОСТ ВО МАКЕДОНИЈА, ВО ЕВРОПА И ВО СВЕТОТ

Крајка содржина

Во ирудои се ирзентицирани сознанија за иоложбаиа на малолетниите сииорициели на кривични дела кај нас во Евроа и во некои земји надвор од Евроа. Меудруоо, наведени се критериумице за лимитирае на сииароснице граници за иосиоее на вина кај сииоменатаиа катеорија на сииорициели, како и смислаиа и значеието на долнаиа и горнаиа граница.

Исио иаака, ирикажана е разликаиа во иоедини законодавсича во иоглед на фиксираието на долнаиа и на горнаиа сииаросна граница за иосиоее на одговорности за сииореното дело.

Во ирудои се ирзентицирани надлежностичице на иравосуднице и органице на социјална зашичиа во различни земји.

Прзентицирани се и можностичице во иоедини земји за иримена на иозицивнице законски ироиси наменети за малолетниите сииорициели кај младиче иолнолетни лица.

Клучни зборови: КАТЕГОРИИ НА МАЛОЛЕТНИЦИ, КРИВИЧНО ПРАВНА ПОЛОЖБА, СТАРОСНИ ГРАНИЦИ, ПРАВОСУДНИ ОРГАНИ, ОДБОРИ НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА.

Старосните граници како критериум за постоее на одговорност кај малолетниците

Посебната положба во материјалното кривично право за малолетниците произлегува од нивната недоволно психичка, емоционална, социјална и телесна развиеност.

Поимот млади тесно е поврзан со кривично правната проблематика на престапничкото однесување кај младите.

Современите кривично правни законодавства како основен и формален критериум во одредување на поимот малолетник го кори-

стат лимитирањето на старосни граници на возраста на извршителите на престапничкото однесување. (Jašović, 1991, str. 44-45)

Законски утврдените старосни граници даваат можност сторителот на делото да биде кривично одговорен, да спрема него се води кривична постапка, а во случаевите кога се исполнети неопходните нормативни правила се изрече и изврши некоја од санкциите кои се на располагање.

Во некои кривично правни системи се одредува само горната старосна граница, додека во поголемиот дел на држави законодавствата покрај оваа утврдува и долна граница. Утврдувањето на долната граница служи за разграничување помеѓу малолетниците и децата додека горната граница ги одвојува малолетните од возрасните сторители на кривични дела. И долната и горната старосна граница во некои законодавства имаат различна смисла и значење. Со други зборови кажано долната граница во некои земји исклучува секаква одговорност на лицата кои се испод таа граница, додека пак во други земји ја исклучува само примената на казната од можниот репертоар на санкции. Кривичните законодавства во различни земји се разликуваат и во поглед на висината на старосните граници. (Jašović, 1991, str. 44-45)

Кога станува збор за долната граница имаме три групи на земји и тоа:

- Држави кои воопшто не ја утврдуваат долната граница. Во оваа група се вбројуваат земјите од латинска америка како што се: Куба, Колумбија, Мексико, Перу и др. Исто така долна граница не е утврдена и во некои европски земји како на пример: Шпанија, Португалија, Белгија и Холандија.
- Земји кои намаат кривични законодавства туку се раководат со куранот а долната граница ја утврдуваат според степенот на биопсихичката зрелост. Овде спаѓаат: Јемен, Саудиска Арабија и др.
- Трета група на држави ја фиксираат долната граница на старост која варира од 7 до 16 години. (Jašović, 1991, str. 45)

Кога станува збор за последната група на земји каде се вбројува и нашата, најголемиот број од нив ја имаат утврдено долната граница на 14 години. Овде спаѓаат следните земји: Бугарија, Хрватска, Германија, Унгарија, Италија, Румунија, Словенија, Русија, Србија, Јапонија, Кина, Јемен, Виетнам, Либија, Руанда и др. (*Unicef, innocent, digest, Juvenile*, 1998. p. 5)

За да добиеме појасна слика во врска со одговорноста на децата и младите кои се сторители на кривични дела во оваа прилика ќе наведеме како е истата е регулирана во некои европски земји и во земјите надвор од Европа.

Во **Белгија**, генерално долната граница за кривична одговорност е 18 години, но во посебни случаи истата граница може да изнесува односно е утврдена на 16 години. (*Particular cases*). Постапката за сторителите на кривични дела кои имаат помалку од 16 односно осумнаесет години е регулирана со посебни прописи кои не припаѓаат во кривичното право односно кривично правната постапка. (*Criminal Justice Systems in Europe*, 1985, str. 65)

Во истата држава на сторителите кои немаат наполнето 18 години им суди суд за малолетници. (La loi du 8 avril 1965 relative la protection de la jeunesse.)

Судот за малолетни сторители на возраст помеѓу 16-18 години врз основа на проценката на биопсихосоцијални карактеристики на личноста може да ја прекине постапката и да не изрече ни една мерка. (Filipčić, 1998, str. 72)

Во **Австрија** долната старосна граница за можна кривична одговорност е утврдена на 14 години. За лицата сторители на кривични дела помлади од 18 години постојат посебни кривично-правни прописи. (*Criminal Justice Systems in Europe*, 1985, p. 63)

Со реформите во законодавството од 1989 година, за малолетни лица во Австрија се сметаат и лицата кои сè уште немаат наполнето 19 години на кои им се суди пред посебен суд за малолетници. (Kangaspunta, 1995, str. 13)

Во **Данска** минималната старосна граница на кривична одговорност изнесува 15 години. Лицата помали од петнаесет години се третираат како деца и према нив се применуваат мерки на социјална заштита. Законските одредби даваат можност социјално-заштитни мерки да се применуваат и спрема лицата на возраст од 15-18 години. Лицата испод 15 годишна возраст се третираат во локални органи на социјална заштита. Пред истите органи исто така можат да се решаваат и случаи на малолетници на возраст измеѓу 15-18 години во колку јавниот обвинител одлучи да ја опфрли кривичната постапка. (Kangaspunta, 1995, str. 59)

Во **Англија** и во **Велс** Долната граница на кривична одговорност изнесува десет години. Во својство на осомничен може да биде и дете помеѓу 10 и 14 години кое е способно да ја манифестира криминалната природа на стореното дело што треба да се докаже со вештачење. (*Criminal Justice Systems in Europe*, 1985, str. 79)

Лицето кое има наполнето 14 години е кривично одговорно. На обвинетите кои се помлади од 17 години им се суди во суд за малолетници, одвоен од останатите судови, конституиран како посебен суд во одредена област. Во овие судови врз основа на проценка може да им се суди и на лицата кои имаат навршени 17 години. (Kangaspunta, 1995, str. 64)

Малолетните сторители во Англија според законските акти од 1969 и 1980 годин се делат на три групи и тоа:

1. малолетни лица помлади од 17 години;
2. малолетни лица на возраст помеѓу 14 и 16 години; и
3. Деца кои не наполниле 14 години кои пак се делат на две групи:
 - а) деца на возраст помеѓу 10-14 години;
 - б) деца кои не наполниле 10 години и кои се потполно кривично неодговорни.

Децата на возраст од 10 до 14 години можат да бидат осудени но под услов на вештачењето да се урврди дека биле способни да го сфатат значењето на делото што го сториле. (Hampton, 1982, str. 402-403)

Во **Германија** оние сторители на криминални акти кои немаат наполнето 14 години живот се кривично неодговорни. Според законот за судска постапка спрема малолетниците во оваа земја малолетник е секое лице кое во времето на извршување на делото имал навршени 14 а нема навршени 18 години живот. За младо полнолетно како и кај нас се смета она лице кое има 18 а нема навршено 21 година живот. Малолетникот е кривично одговорен ако за време на извршување на делото врз основа на својот интелектуален и морален развој бил доволно зрел да ја сфати противправноста на делото и да постапува во склад на своите расудувања. (Jugendgerichtsgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 11. Dezember 1974)

Во **Финска** минимална старосна граница на кривична одговорност изнесува 15 години. Сторителите на кривични дела кои се испод оваа старосна граница се третираат како деца и за нив се води посебна постапка пред специјализирани социјални органи. (Criminal Justice Systems in Europe, 1985, str. 85.)

Во **Франција** минимална старосна граница на одговорност изнесува 13 години. Полна кривична одговорност е можна после 18 години на живот. Во Франција постои трипартитен систем на деликти по кој деликтните однесувања се делат на: а) прекршаи; 2. престапи и 3. злочини и начелно за секој вид на однесување постои различна судска надлежност. Кога станува збор за малолетни сторители на деликти кој надлежен орган ќе ја води постапката ќе зависи од видот на

предмалку споменатите три врсти на деликти. Сите нивоа кои водат постапка спрема малолетници се специјално обучени за судење на малолетници. Според сторените дела постојат органи кои водат постапка и пресудуваат на малолетниците и тоа:

1. Посебен полициски трибунал за малолетници кои направиле прекршаи;
2. Судии за малолетници кога е во прашање потешки прекршаи (они можат да изречат само вонинституционални воспитни мерки, а кога се во прашање тешки случаи има право да предложи на малолетникот да у суди суд во поголем состав (судски совет);
3. Суд кој пресудува за тешки престапи и злочини, а кога се во прашање сторители постари од 16 години, се формира и посебен поротнички суд кој организациски не се разликува од поротата која одлучува во кривичните постапки кај полнолетните лица. Поротата во кривичните предмети кај малолетниците е составена од 9 членови.

Лицата кои се сторители на кривични дела а немаат навршено 13 години се третираат како деца и спрема нив не се води кривична постапка, туку се превземаат со закон предвидени мерки од страна на органите за социјална заштита а во одредени случаи и пред судовите за млади кои можат да спроведуваат посебен образовен третман и контрола на нивното однесување. (*Criminal Justice Systems in Europe*, 1985, str. 94)

Во **Грција** долната граница на кривична одговорност е утврдена на 12 години. Спрема децата од 7 до 12 години се применуваат образовни или социотерапевтски мерки. Проверките и тестирањата на превземените мерки ги спроведуваат органите за социјална заштита. Оваа категорија на деца можат да се подвргнат и на психомедицински третман. Границата за полна кривична одговорност е утврдена на 21 година. Кога станува збор за малолетници на возраст помеѓу 12 и 16 години старост, одлука за тоа дали тие ќе се третираат како деца или како осомничени кои можат да бидат кривично одговорни, донесува судот за малолетници во секој конкретен случај. Во ситуациите кога судот одлучил дека овие лица се кривично одговорни спрема нив може да се применат кривични санкции. До колку санкциите имаат карактер на лишење или ограничување на слободата истите ќе бидат извршувани во посебни специјални установи.

Малолетниците помеѓу 17 и 20 години старост имаат ограничена кривична одговорност, но судот има дискреционо право на редуцирање на казната. Во Грчка постои суд за малолетници, во чија ин-

геренција спаѓаат сите видови на кривични дела кои ги извршиле малолетниците. За малолетниците помеѓу 12 и 16 години доколку судот за малолетници процени дека се кривично одговорни, судот може да им изрече специјална санкција на институционален надзор во корективни установи. (*Criminal Justice Systems in Europe*, 1985, str. 100)

Во **Ирска** минималната старосна граница за кривична одговорност е утврдена на 7 години, но полна кривична одговорност настапува со навршени 14 години. (*Criminal Justice Systems in Europe*, 1985, str. 103)

Новиот кривични законик на Ирска *предвидува* поместување (зголемување) на старосната граница на кривична одговорност и конституирање на посебни мерки за заштита на децата со делинквентно однесување. Во Ирска апсолутно се претпоставува дека децата испод 7 годишна возраст не се способни за потполно расудување, поради што они не можат да се санкционираат во било која кривична процедура. За лицата од 7 до 14 години се смета дека не се доволно зрели да расудуваат. Оваа претпоставка не значи дека важи за секој случај што значи дека истата може да се промени (*ошћоврѝне*) доколку постојат силни докази кои укажуваат на тоа дека детето можело да направи разлика помеѓу доброто и лошото. Лицата кои имаат навршено 17 години се сметаат за млади полнолетни лица. (Kangaspunta, 1995, str. 105)

Во **Италија** минималната старосна граница на кривична одговорност изнесува 14 години, а горната граница е утврдена на 18 година. Малолетните сторители имаат ограничена или смалена кривична одговорност. Судијата има право да проценува дали лицето кое се смета со намалена кривична одговорност го има постигнато потребниот степен на зрелост кој подразбира одговорност за извршениот акт.

Во Италија постојат посебни судови за малолетниците од 14 до 18 години и истиот е составен од двајца судии професионалци (редовно запослени) и двајца судии хонорарци (психолози или лица стручњаци за малолетнички криминалитет). Иста таква структура имаат и апелационите судови за малолетници. (Kangaspunta, 1995, str. 123)

Во **Холандија** Минимална старосна граница на кривична одговорност изнесува 12 години, додека потполна одговорност настапува во 18 -та година. Сторителите на кривични дела помали од 12 години се третираат пред надлежни социјални служби или пред граѓански суд за малолетници. Исто така законодавецот дава можности и лицата помеѓу 12 и 18 години да бидат изземени од вообичаените кривични процедури.

Повеќето лесни и травијални кривични дела сторени од деца се решаваат на оперативно ниво пред одредени полициски органи, со одобрување од страна на правосудните органи, но без формална законска јуридикција. Повеќето тешки, сериозни или поважни кривични случаеви во кои се вклучени деца или малолетници, се решаваат од страна на посебен орган, кој представува трodelен совет составен од преставници на полицијата, јавниот (државниот обвинител и преставник од одборот за заштита на децата. Споменатиот совет често ја запира постапката без консеквенци во иднина. (*Criminal Justice Systems in Europe*, 1985, str. 111)

Во **Норвешка** минималната старосна граница на одговорност утврдена на 15 години. За повеќето кривични предмети чии актери се малолетници или тинејдери надлежните органи се запознаваат благодарение на одборите за заштита на децата. Членовите на тие одбори се бираат од страна на локалните авторитети. (Kangaspunta, 1995, str. 142-143)

Споменатите органи се дел од системот на социјални служби и истите се под ингеренција на Министерството за социјални грижи. (*Criminal Justice Systems in Europe*, 1985, str. 119)

Системот на надлежност за кривичните предмети сторени од малолетници е многу сличен со оној кој важи во Шведска. Надлежноста во однос на старосната граница на сторителите е поделена помеѓу посебен административен орган и класичните судови. За сторителите испод 15 години исклучиво е надлежен административниот орган. За сорителите постари од 15 но не повеќе од 18 години живот надлежноста е конкурентна, бидејќи постапката може да се води или пред административниот орган или пред судот. Кој орган ќе ја води постапката зависи од проценката на надлежниот јавен обвинител.

Норвешкиот кривичен систем не ги опваќа т.н. капитални казни. За сторителите на кривични дела на возраст помеѓу 14 и 20 години најчесто се изрекуваат условни осуди, одредени мерки на надзор, но и самото извршување на санкциите под пропишани услови може да се суспендираат. (Kangaspunta, 1995, str. 144)

Законот за општински одбори за порамнување (поравнање) помирување на спорови (посреднички одбори) донесен на 15.03.1991 според член 1 овозможува општинските одбори да посредуваат во споровите кои настануваат како последица на противзаконско однесување или друго казниво чинење за лицата со одредена старосна граница.

Со законот се обврзани сите општини да го формираат наведениот одбор, акога околностите налагаат две или повеќе општини да

формираат заеднички одбор. Медијаторите според член 3 од наведениот закон се именуваат од страна на претседателот на општинскиот совет, преставник на полицијата и координаторот на одборот со мандат од четири години. Медијатор или посредник може да биде лице кое има наполнето 25 години.

За медијаторот на одборот не смее да биде именувано лице на кое во последните пет години му е изречена некоја воспитна мерка или во последните десет години е отпуштен од затвор, или пак е на условен отпуст. Порамнувањето по правило се врши во просториите на општината но во исклучителни случаи може и на друго место. Според член 7 од овој закон двете странки мора да се сретнат лично, а доколку оштетената страна е организација тогаш истата е застапена од полномошник.

Постигнатиот договор помеѓу странките треба да го одобри посредникот и истиот мора да биде во писмена форма, а доколку договорот вклучува одредена парична казна, мора да се одреди рок на исплатата, со што ќе се нагласи дека порамнувањето е дефинитивно. Со посебна одредба се обврзува одборот кога порамнувањето е заклучено документацијата да се достави до надлежниот јавен обвинител кој се исто так известува и за евентуалното кршење на договорот, односно за исполнувањето на условите од договорот.

Со цел да се избегне стигматизирањето одредби од законот налагаат да покренувањето и водењето на постапката пред општинскиот одбор не смеат да се бележат во казнената евиденција. (*Konfliktlrdet*, 1996) **Шведска** има доста софистициран систем на постапување со делинквентните деца и малолетници кој произлегува не само од старосните граници на кривичната одговорност туку и од начинот на кој е организирано правосудството, одредени социјални служби кои ги решаваат прашањата од областа на општествената заштита на младите делинквенти. (*Criminal Justice Systems in Europe*, 1985, str. 133-134)

Судскиот систем во Шведска е потполно независен од Министерството за правда и истиот се состои од : окружни судови кои се првостепени, апелациони (жалбени) и врховен суд. (*The National Council for Crime Prevention Sweden, The Swedish Penal Code*, 1985, str. 11-17)

Во почетокот сите случаи ги води полицијата а подоцна тоа зависи од календарската возраст на сторирелите и од сериозноста на стореното кривично дело. До колку сторителот нема 15 години старост случајот го води посебен управен орган – одбор за социјална заштита (Social Welfare Committee) кои постојат на ниво на локалната заедница. Кога сторителот е постар од 15 години а извршеното дело нема големо значење и вклучува можност за парично казнување,

службеното лице од полицијата може да го предупреди, или да му врачи уплатница со запишан износ на паричната казна.

Сите потешки кривични дела полицијата ги предава на јавниот обвинител кој може да одреди и дополнителна парична казна после утврдената кривица. Јавниот обвинител може да ја запре постапката пред судот и случајот да го препушти на обласниот одбор каде ќе се води понатамошната постапка но по административни правила. Јавниот обвинител има дискреционо право да одлучува дали постапката ќе се води пред органот за социјална заштита или пред редовниот кривичен суд. Главна забелешка на Шведскиот систем е непостоењето на судови за малолетници. Друга забелешка е тоа што судите не се специјализирани за водење на постапка со малолетни лица. (*The National Council for Crime Prevention Sweden, The Swedish Penal Code, 1986, str. 14-17*)

Во **Швајцарија** минималната старосна граница на кривична одговорност изнесува **седум** години. Сторителите на кривични дела кои се на возраст помеѓу 7 и 14 години се предмет на специјален орган кој е поблиску или сличен на службите за социјална заштита на децата одколку на судовите за малолетници. Сторителите на возраст помеѓу 15 и 17 години се сметаат за малолетници спрема кои се води кривична постапка пред посебен орган (criminal justice authorities). Лицата кои имаат наполнето 18 години се сметаат за полнолетни лица

Во Швајцарија постапката може да се води како пред административниот орган така и пред судските органи. Во 18 кантони постапката се води исклучиво пред судските органи, додека во 8 кантони постапката се води пред административните органи. (Kangaspunta, 1995, str. 194-195)

Во **Руската федерација** кривично е одговорно лицето кое има навршено **16** години старост. Таквата норма е од општ карактер бидејќи старосната граница за посериозни кривични дела може да се помести на **14** години но во ниеден случај малолетно лице неможе да биде осудено на смрт. Таквите кривични дела се такасативно и лимитативно наброени: убиство; смислено предизвикување на тешки штети по здравјето; киднапирање; силување; насилни дејствија од сексуален карактер; кражба; пљачка; разбојништво; изнуда; уништување или оштетување на имовина со постоење на отежнувачки околности сторени со умисла; тероризам; земање на заложници; намерно и лажно пријавување на терористички акт; вандализам; хулиганство при отежнувачки околности; одземање или изнуда на оружје, боева муниција, експлозивни материи и експлозивни направи; и одземање или изнуда на наркотични средства или психотропни супстанции. Не-

ма да се смета за кривично одговорно лицето кое заостанува во својот интелектуален развој кое не е поврзано со психички пореметувања поради што не бил во состојба да го свати значењето на делото што го сторил и општествената опасност од своето чинење или нечинење и не можел да управува со своите постапки. На овој начин законодавецот дефинирал една врста на непресметливост. (*UNICEF International Child Development Centre, 1998, str. 5*)

Во **Полска** Минимална старосна граница на кривична одговорност изнесува 17 гдини, но во некои ситуации и лицата на старост од 16 години можат да бидат изведени пред суд како и полнолетните лица кои се сметаат за полно кривични одговорни.

Во случаевите кога сторителите се помали од границата на кривичната одговорност, односно кога таквите лица бааат заштита или грижа таквите предмети се решаваат пред регионалните семејни судови, вклучувајќи и специјална процедура. (*Criminal Justice Systems in Europe, 1985, str. 123*)

Во **Португалија** долна граница на кривична одговорност изнесува 16 години. Во оваа земја постојат посебни комитети за грижа и помош на децата кои немаат навршено 12 години а манифестираат облици на престапништво. (*Kangaspunta 1995, str. 152*)

Судиите за малолетници им пресудуваат на сторителите на кривични дела кои се на возраст помеѓу 12 и 16 години старост, но покрај тоа во нивна надлежност можат да бидат и сторителите на деликти кои имаат помалку од 12 години доколку посебен одбор за заштита оцени дека сторителот поседувал доволен степен на зрелост за сфаќање на значењето и тежината на делото. Истите судови можат да водат постапка и за лицата стари до 18 години на кои им е потребна помош и грижа при што судовите можат да изречат одредена воспитна мерка. (*Filipčič, 1998, str. 74*)

Во **Романија** минималната старосна граница изнесува 14 години а оние кои се постари од 18 години се третираат како полнолетни лица. Во оваа земја не постојат посебни судови за малолетници така да во колку станува збир за сторител на возраст помеѓу 14 и 16 години судијата мора да констатира дали малолетникот достигнал доволен степен на зрелост за да се смета за одговорен за одредениот акт. (*Filipčič, 1998, str. 159*)

Кривично правниот систем во **Австралија** е доста специфичен поради тоа што поедини држави поседуваат свое материјално и процесно кривично право, своја полиција, свои судови, затвори и институции за малолетници, како и други корективни служби, односно институции кои се занимаваат со третман на малолетничка делинквен-

тиција. Државите треба да ги ускладат своите правни прописи со федеративното уредување. Правниот систем е англосаксонски и пвентствено се базира на англиското право. (*Crime and Justice in Asia and Pacific*, 1990, str. 76)

Кривичната постапка спрема малолетните сторители е многу слична како кај возрасните, дури можат да бидат и уапсени, осудени и упатени во адекватни корективни установи според правилата на општата кривична постапка. Кога станува збор за посериозни кривични дела како што се убиство и дела поврзани со употреба на оружје спрема детето се спроведува постапка пред вховниот суд како и за полнолетните сторители. Преткривичната постапка е иста како и кај полнолетните лица. (*Crime and Justice in Asia and Pacific*, str. 78)

Минималната старосна граница на кривична одговорност не е иста во сите држави членки на федерацијата. Во некои членки таа изнесува 7 години, во други 8 години, а во најголем број на австралиски држави таа изнесува 10 години со тоа што се води сметка како и во останатите англосаксонски правни системи дали сторителот на таа календарска возраст има постигнато таков степен на интелектуален развој да може да ја свати криминалната природа на своето дело. (UNICEF, *Innocenti digest, Juvenile Justice*, 1998)

Во **Канада** на сторителите на кривични дела кои се стари помеѓу 12 и 17 години им се суди пред суд за малолетници според правилата кои произлегуваат од кривичниот законик и Уставот на федерацијата. Во канадскиот систем постои можност на молба од највисоките органи и препорака на судијата за малолетници предметот да се префрли во јурисдикција на судот за полнолетни лица. (Kangaspunta, 1995, str. 36)

Во Канада постои широка нормативна можност да се избегне формалното обвинување на малолетниците со примена на тн. диверзиони или алтернативни мерки од страна на специјализирани општествени служби. Провинциите се овластени сторителите на престапничко однесување кои се помлади 12 години да ги решаваат преку службите за социјална заштита. (Kangaspunta, 1995, str. 79)

Во **Кина** лицата кои немаат навршено 14 години се потполно кривично неодговорни. Кривичната одговорност настапува на 16 години старост. Малолетниците помеѓу 14 и 16 години делимично се кривично одговорни за кривични дела како што се убиство со умисла и без умисла, тешки телесни повреди, провала, намерни пожари, кражби од навика И дреуги дела со кои сериозно се нарушуваат општествените добра. За сторителите од 14 до 18 години се предвидени поблаги казни, кои се специфични и намалени во рамките на зако-

нот. Кога сторителот нема 16 години, неговите родители, старатели или други авторитети и тутори се должни да превземат дисциплински мерки, а кога е тоа неопходно према малолетникот се превземаат мерки нза заштита И рехабилитација од државните власти. (*Crime and Justice in Asia and the Pacific*, 1990, стр. 84)

Индија е единствената земја во која *йолой* претставува критериум за утврдување на старосната граница на кривично-правна одговорност. Такво специфично кривично-правно дефинирање на старосните граници на кривична одговорност не може да се сретне во другите правни системи. И покрај тоа што половата еднаквост во секој поглед претставува цивилизациско достигнување, оваа земја го користи како еден од критериумите за лимитирање на старосните граници на одговорноста.

Минимална граница за кривична одговорност во оваа земја изнесува **седум години**. За малолетни сторители се сметаат машките лица кои имаат навршено 16 а немаат 21 година старост. За женски малолетни сторители се сметаат девојките кои имаат 18 а се помлади од 21 година старост. Заштитата на малолетниците, судската постапка и третманот на оваа категорија на сторители се регулирани со Законот за малолетници од 1986 година. (*Crime and Justice in Asia and the Pacific*, 1990, str. 95-96.)

Во **Јапонија** минималната старосна граница за постоење на кривична одговорност изнесува 14 години. За малолетни делинквенти се сметаат лицата кои не наполниле 20 години, а постапката спрема нив се води пред специјален орган тн. семеен суд (The family court) (*Court Organization Law Publik Prosecutors Office Law, Ministry of Justice Japan, Tokyo*, 1970, str.9-10)

Споменатиот суд е примарно надлежен и во постапките спрема сите малолетни сторители на кривични дела, дури и за најтешките злочини како што се убиствата (homocides), намерно предизвиканите пожари, тешките сообраќајни деликти и друго. (*Crime and Justice in Asia and the Pacific*, 1990 str. 106)

Јапонскиот кривично-правен систем се карактеризира со нагласена примена на тн. диверзиони мерки кои се разликуваат од класичните протесни и судски мерки. Алтернативните мерки во постапката доаѓаат од страна на различни субјекти надлежни за сузбивање на деликвенцијата. Така на пример полицијата има право за полесните кривични случаи (тн. *trivial cases*) да не го обавести јавниот обвинител за покренување на постапка. Дури и кога постојат материјални докази со кои се потврдува вината на сторителот, доколку е тоа во интерес на општеството и на самите актери на однесувањето, јавниот

обвинител има дискреционо право да не покренува кривична постапка. Исто така судот има дискреционо право да го суспендира извршувањето на извршената кривична санкција за лишување од слобода. (Ibid, str. 114)

Законодавниот систем во САД претежно се засновува на англиското кривично право кое е имплементирано уште од 17 век па наваму, а во најголема мера се однесува и на старосните граници за постоење на кривична одговорност, но со постоење на извесни разлики во државите членки на федерацијата.

Во поголемиот број земји членки на федерацијата за полнолетни сторители на кривични дела се сметаат лицата кои имаат старост од 16-18 години. (Kangaspunta, 1995, str. 202-203, 210)

Соединетите Американски Држави се вбројуваат во екстремно ретките држави чиј кривично правни систем овозможува извршување на смртна казна и кај многу млади лица. Смртната казна е дозволена во 36 држави членки на федерацијата (САД) и тоа за кривични дела убиства.

Според федералните прописи поедини држави можат да изрекуваат и извршуваат смртни казни кога се во прашање капитални кривични дела (*capital offences*), давање на доверливи информации кои се однесуваат на надворешната безбедност (шпионажа), кривични дела велеиздаја – мислам предавство; разбојништво (грабеж на банки); земање на заложници, а во поедини држави и отимање на воздухоплови.

Минималната старосна граница за изрекување на смртна казна е различна во 36-те членки на федерацијата (САД), истата варира од 10 до 18 години старост. Методот на извршување на смртната казна односно егзекуцијата е исто така различен: убризгување на смртоносна инекција; убивање во гасна комора; убивање со електрични шок (на електрична столица); бесење и стрелање. (Kangaspunta, 1995, str. 214)

Споменатите нормативни можности за изрекување на смртна казна спрема децата и младите во САД се потполно нехумани и не се во склад со светските тенденции во однос на малолетничката делинквенција, а посебно во однос на Стандардните минимални правила на Обединетите нации за малолетничка правда – Пекиншки правила, усвоени со резолуцијата бр. 40/33 на Генералното Собрание на ОН од 29.11.1985

Некои современи законодавства разликуваат и *млади џонолејни лица* како посебна кривичноправна категорија и истата ја третираат како прелазна фаза помеѓу малолетници и возрасни сторители на казнени дела.

Доколку судот одлучи за оваа кривичноправна категорија на сторители на кривични дела кои се на возраст од 18-21 год можат да се применат исти постапки и мерки како кај малолетниците.

При одредувањето на малолетството повеќето правни системи ја земаат календарската возраст како формален критериум. Меѓутоа ако малолетството е утврдено само на основа на календарската возраст како критериум тогаш тоа не е доволно за утврдување на степенот на зрелоста.

Со други зборови кажано без разлика на тоа што календарската возраст е во корелација со степенот на биопсихичката зрелост, зрелоста не е исто што и возраста бидејќи зависи и од мноштво на други фактори од објективен и субјективен карактер. Токму поради тоа се уочуваат и разликите помеѓу поединци од иста календарска возраст и тоа не само од различни туку и од исти социокултурни средини. На развојот на личноста и одредувањето на зрелоста влијаат повеќе фактори: социјални, културни, историски, климатски, традиционални и др.

Врз основа на кажаното може да се констатира дека малолетството во повеќе земји повеќе се одредува од некои детерминирачки фактори отколку да е тоа резултат на проучување на биопсихичкото и социјалното созревање на личноста.

Поради споменатото M.Lopez-Rey и други автори како што наведува Јашовиќ се залагаат за укинување на старосните граници. Наместо нив ова група на стручњаци се залагаат за потпола индивидуализација на кривично правната постапка, криминалната политика и третманот на ресоцијализација. (Jašović, 1991 str. 47)

Аргументите дека неограничената индивидуализација би довела до арбитража и неизедначеност на судската пракса, како и дека ќе се загрози законитоста и еднаквоста на граѓаните пред законот не се доволно јаки да ја побидат и успорат индивидуалната проценка на зрелоста на малолетните сторители. (Carić, A., 1971, str. 35)

Меѓутоа колу и да е добар принципот на индивидуализација во одредувањето на малолетството сепак преовладува ставот дека старосните граници не смеат да се укинат бидејќи постојат теоријско-методолошки проблеми при утврдувањето на зрелоста а како второ сè уште не се доволно созреани социјалните и општествените услови.

Сепак најважно е дека третманот на малолетните сторители во најголем број на современи законодавства не е репресивен туку доминантно место во третирањето заземаат социјалните, воспитните и други мерки на помош и превоспитување. Меѓутоа важно е да се спомене дека и фиксирањето на долната граница нема длабоко крим-

инално политичко оправдување бидејќи се е поголем бројот на млади малолетни лица и деца кои вршат сериозни престапи а неможат да им се изречат санкции од постоечкиот репертоар. Поради споменатото општеството не смее да биде индиферентно спрема извршителите на разни престапи од потежок облик, а кои не ја поминале означената граница на малолетство. (Jašović, 1991, str. 48-49)

(Рецензент: *проф. д-р Нелко Сшојановски*)

ЛИТЕРАТУРА

- Jašović, Ž. (1991) *Kriminologija maloletničke delinkvencije*, Naučna knjiga, Beograd.
- Unicef. innocenti, digest, Juvenile, Florence 1998, Italy.*
- Criminal Justice Systems in Europe, 1985, Helsinki.*
- Filipčić, K. (1998) *Obravnavanje mladoletnih delinkventov – primerjalnopravni vidik*, Univerza v Ljubljani, Institut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, Ljubljana.
- Kangaspunta K. 1995, *Profiles of Criminal Justice Systems in Europe and North America*, HEUNI, European Institute for Crime Prevention and Control Affiliated with the United Nations, Publication Series No. 26, Helsinki.
- Hampton, C. (1982) *Criminal Procedure*, Third Edition, London, Sweet i Maxwell.
- Konfliktidet, (1996) *Municipal mediation boards – an alternative to prosecution, An overview of the Norwegian system*, Royal Norwegian Ministry of justice and police.
- The National Council for Crime Prevention Sweden, The Swedish Code of Judicial Procedure (1985), May, Report No.16, Stockholm.*
- The National Council for Crime Prevention Sweden, The Swedish Penal Code (1986), May, Stockholm.*
- UNICEF. International Child Development Centre, Innocenti digest, 1998 Juvenile Justice, Florence-Italy.*
- Crime and Justice in Asia and Pacific (1990) A Report on the Third United Nations Survey of Crime Trends, Operations of Criminal Justice Systems and Crime Prevention, Strategies, Compiled and published by UNAFEI and AIC, Tokyo and Canberra.*
- Court Organization Law Publik Prosecutors Office Law (1970) Ministry of Justice Japan, Tokyo.*
- Carić, A. 1971, *Problemi maloletničkog sudstva*, Split.
- Jugendgerichtsgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 11. Dezember 1974, zuletzt geändert durch Artikel 3 des Gesetzes vom 13. April 2007, BGBl.IS.3427.*
- Carić, A. 1971, *Problemi maloletničkog sudstva*, Split, 1971.
- Jugendgerichtsgesetz (JGG)-In der Fassung vom 11. Dezember 1974 BGBl.IS. 3427.*

Zoran KITKANJ

**JUVENILES AS SUBJECTS OF DELINQUENT BEHAVIOR
AND THEIR CRIMINALLY LEGAL RESPONSIBILITY HERE,
IN EUROPE AND IN THE WORLD**

Summary

In the research, information is presented for the situation of the juveniles who has done criminal acts here in Europe and also in some other countries abroad. In addition, criteria is given for limiting the age limit for existing guilty for the abovementioned juveniles, as well as the sense and the meaning of the upper and lower limit.

Also, the difference in certain legislations is presented about the fixing of the upper and lower age limit for the existing responsibility for the committed crime.

In the research, the jurisdiction of the judicial authorities as well as the authorities for social protection is explained. The possibilities in certain countries are presented for applying positive law regulations for juveniles who has done criminal acts at young majors.

Keywords: CATEGORIES OF JUVENILES, CRIMINAL-LEGAL SITUATION, AGE LIMITS, JUDICIAL AUTHORITIES, BOARDS FOR SOCIAL PROTECTION.